

„TEISINGO KARO“ DOKTRINA IR JOS ATSPINDŽIAI MŪSŲ DIENOMIS

Justinas Žilinskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4669
Elektroninis paštas j.zilinskas@mruni.eu

Pateikta 2012 m. gegužės 14 d., parengta spausdinti 2012 m. liepos 19 d.

Anotacija. Straipsnyje aptariama „teisingo karo“ religinė-filosofinė ir teisinė doktrina. Nors išplėtota pagrindinių krikščionybės mąstytojų Šv. Augustino ir Šv. Tomo Akviniečio dar IV – XIII a., ilgainiui ji lėmė svarbių tarptautinės teisės, susijusios su karo reguliavimu (*jus ad bellum, jus contra bellum, jus in bello*) teisės normų formavimąsi. Ir nors teoriškai doktrina prarado savo įtaką Naujaisiais laikais, straipsnyje parodoma, kad šios doktrinos nuostatos ne tik išliko ir atsispindi šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje (pvz., kombatanto sąvokoje), bet ir tai, kad šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje tam tikra prasme yra grįžusi prie kai kurių šios doktrinos koncepcijų (pvz., agresijos – savigynos dichotomija). Be to, diskusijos remiantis šios doktrinos postulatais vis dar svarbios aptariant jėgos naudojimo ribojimo klausimus.

Reikšminiai žodžiai: karas, ginkluotas konfliktas, „teisingo karo“ doktrina, savigyna, Jungtinių Tautų Chartija.

Įvadas

Žodis „karas“ beveik kiekvienam žmogui sukelia siaubą. Ir, rodos, vargu ar gali būti didesni antonimai nei „karas“ ir „teisingumas“. Juk teisė, kuri neatskirama nuo teisingumo, mes paprastai matome kaip civilizuoto bendravimo ir visuomeninių konfliktų sprendimo priemonę. Žinoma, karas irgi sprendžia konfliktus, tačiau sprendžia visai kitu būdu: kančios ir gyvybės kainomis. Bet, matyt, dėl to, kad kiekvienas supranta, jog karas – tai baisiausia, krašutinė visuomenės situacija, nenormali ir nepriimtina, kurios metu, anot romėnų, tyli ne tik mūzos, bet ir įstatymai, jo pagrindimui (ar pateisinimui) ieškoma įvairiausių argumentų, o šiuose argumentuose ieškoma ir teisingumo. Ne, ne to, kurį, kaip įrašyta Lietuvos Konstitucijoje „vykdo teismai“, o kito – intuityvaus, būdingo tarsi kiekvienam žmogui, o galbūt – prigimtinio, paremto kosmoso, gamtos ar dieviškaisiais dėsniais. Tokiais dėsniais paremta ir „teisingo karo“ doktrina.

Kita vertus – ar jūs girdėjote, kad kariaujantieji karą pripažintų jo neteisingumą? Juk net Hitleris, pradėdamas Antrąjį pasaulinį karą, pagrindė savo tautai jo teisingumą: mat pagal nacių rasistinį supratimą, „aukščiausios rasinės kokybės“ arijų tauta turėjo teisę į gyvybinę erdvę kitų tautų sąskaita. Į kurį karą bežvelgsi, net ir toji pusė, kurią mes matysime kaip aiškiai neteisą, tikriausiai manys kovojanti teisingą karą – jei ne vienu, tai kitu aspektu. Juk reikia rasti, kuo pateisinti prievartą, žūtis ir žiaurumus. Ir nors „teisingo karo“ doktrina buvo išplėtotą krikščioniškame mokyje būtent viduramžiais (žr. toliau), tačiau svarstymai apie karo teisingumą ar neteisingumą vienu ar kitu pavidalu egzistavo visada.

Todėl šio straipsnio tikslas – ne tik aptarti „teisingo karo“ klasikinę doktriną, bet ir parodyti, kaip iki šiol pastebima jos įtaka, taip pat ir šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, kuriomis formomis ji vėl atgimsta filosofų, politikų ir teisininkų diskusijose. Akcentuodamas temos aktualumą, galiu pateikti labai paprastą pavyzdį: šiuo metu aktyviai svarstoma, ar Izraelis ir, tikėtina, JAV smogs karinį smūgį Iranui, siekdami sunaikinti jo branduolinius įrenginius, kad Irano režimas neįsigytų branduolinio ginklo (nors pats Iranas tvirtina, kad jo branduolinė programa yra taiki). Nėra net didelių abejonų, kad toks karinės jėgos ėmimasis tik prieš potencialią, menamą grėsmę keliančią valstybę pažeistų dabartinę tarptautinę teisę ir joje įtvirtintą jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo principą. Tačiau jau ir dabar šis galimas smūgis yra diskutuojamas ir „teisingo karo“ doktrinos kontekste¹. Taigi – ši doktrina žinoma, gyva, ji jaudina žmonių protus, ji verčia ieškoti atsakymų. Net atsiimdamas Nobelio taikos premiją JAV prezidentas B. Obama padarė neilgą pasažą apie „teisingo karo“ teoriją ir galiausiai konstatavo:

Nesuklyskime: blogis tikrai egzistuoja pasaulyje. Neprievartinis pasipriešinimas nebūtų sustabdęs Hitlerio armiją. Derybomis nepavyksta įtikinti Al Qaeda vadovų sudėti ginklus. Pasakyti, kad tam tikrais atvejais jėga yra būtina, – tai ne cinizmas – tai istorijos, žmogaus netobulumo ir proto ribotumo pripažinimas².

1 Peri, Y. Is Attacking Iran “a Just War”? [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <http://www.huffingtonpost.com/yoram-peri/is-attacking-iran-a-just-_b_1313647.html>; <<http://www.thepublicdiscourse.com/2012/03/4901>>; Yraceburn, M. Applying the ‘just war’ test to possible US conflict with Iran [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <<http://www.bakersfield.com/opinion/community/x2052758786/Applying-the-just-war-test-to-possible-US-conflict-with-Iran>>.

2 Obama, B. H. Nobel Lecture [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2009/obama-lecture_en.html>.

Kitaip tariant – karas neišvengiamas, bet jis gali būti teisingas. Kur ieškoti teisingumo pagrindų? Šiais laikais atsakymas, matyt, gana aiškus. Šiuo metu bent jau tarptautinėje teisėje yra sutarta griežtai: karas yra teisėtas ir, atitinkamai, teisingas (nedarant tarp šių dviejų terminų skirtumo, kai kurie autoriai tai ir vadina „teisingo karo norma“³) tik tada, kai jis atitinka vieną iš dviejų jėgos ir grasinimo jėga principo išimčių: savigną pagal Jungtinių Tautų (JT) Chartijos 51 straipsnį arba JT Saugumo Tarybos, veikiančios pagal VII JT Chartijos skirsnį (grėsmė taikai ir saugumui) sprendimu⁴. Beje, norėčiau atkreipti dėmesį, kad žodis „karas“ tarptautinės teisės dokumentuose kaip teisinis terminas vartojamas retai. Dėl klasikinės karo būklės sąvokos, suformuluotos XVIII–XIX a., jos teisinio ribotumo ir manipulavimo ja, tarptautinė teisė pasirinko daug bendresnius, objektyvesnius terminus, tokius kaip ginkluotas konfliktas (pvz., 1949 m. Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos bendrasis 2 straipsnis), būdingas tarptautinei humanitarinei teisei⁵, ir (ginkluota) jėga (JT Chartija). Tačiau šiame straipsnyje terminas „karas“ bus vartojamas, nes, pirma, ir pati doktrina vadinasi „teisingo karo“, antra, karas, kaip bendrasis terminas, atspindi plačiausią didelio masto ginkluotos jėgos panaudojimo spektrą, kuris yra visiems įprastas ir daugiau mažiau aiškus.

1. Originaliosios „teisingo karo“ (lot. „*bellum justum*“) doktrinos pagrindiniai bruožai

„Teisingo karo“ doktrina (arba mokymas apie „teisingą karą“) yra galbūt vienas iš didžiausių krikščionybės paradoksų. Nors ir antikinės civilizacijos turėjo tam tikrus karo teisingumo kriterijus (pvz., Romos respublikoje / imperijoje karą galėjo skelbti tik senatas, karas galėjo būti skelbiamas tik prieš tinkamą subjektą (kitą valstybę, o ne, pvz., piratus) ir pan.), tačiau jie labiau buvo susiję su formos reikalavimais, o ne teisingumo kriterijais. Tačiau Cicerono, kuris laikomas ir prigimtinės teisės mokyklos pradininku, raštuose jau būta svarstymų ir apie karo teisingumo turinį, kur jis skelbė, kad teisingas karas bus tuo atveju, jeigu karu baudžiamas priešas už jo kaltes arba reikia atremti puolimą⁶.

Tuo tarpu ankstyvoji krikščionybė buvo principingai, gal net radikaliai pacifistinė religija. Kitokia ji ir negalėjo būti, juk ji – taikos religija, į pasaulį atnešusi tiesiog revoliucinį mąstymą principais, liepiančiais mylėti priešą ir už jį melstis, bei garsųjį „Jei kas tave užgautų per dešinę skruostą, atsuk jam ir kairįjį“⁷. Be to, krikščionybė teigė taiką kaip normalią žmonijos būseną. Taigi, vertinant karo realijas, pirmiausia kilo klausimas: ar krikščionis gali ir/arba privalo atlikti karinę tarnybą? Ankstyvųjų krikščionybės autoritetų (ir ypač Tertulliano) nuomone, krikščionis pagal krikščionybės mokymą to daryti negalėjo⁸. Tačiau kai krikščionybė tapo oficialia Romos imperijos religija, o imperija – šios religijos ir jos išpažintojų

3 Buchanan, A. Institutionalizing the Just War. *Philosophy & Public Affairs*. 2006, 34(1): 2.

4 Jungtinių Tautų Chartija. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 15-557.

5 Žr., pvz., 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir sęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1906.

6 Nussbaum, A. Just War: A Legal Concept? *Michigan Law Review*. 1943, 42(3): 454–455.

7 Mt 5, 39.

8 Neff, S. C. *War and the Law of Nations: a General History*. Cambridge University Press, 2005, p. 46–47.

gynėja, krikščionybės mąstytojų pozicija ėmė keistis. Anksčiau ar vėliau ir krikščionybei turėjo kilti aštrus klausimas: kaip suderinti ginkluotos jėgos panaudojimo poreikį ir Jėzaus mokymą apie kitą žandą, kuris, rodytusi, neigė net ginkluotos savigynos galimybę? Didieji krikščionybės mąstytojai jo negalėjo palikti nuošalyje. Sistemingą atsakymą į šią dilemą IV a. pateikė Šv. Aurelijus Augustinas. Neneigdamas pacifistinio krikščionybės turinio, jis teigė, kad svarbu, koku tikslu naudojama jėga, t. y. Kristaus mokymas draudžia naudoti jėgą egoistiniais tikslais, bet jeigu jėga yra naudojama altruistiškai, siekiant gėrio, ginti tikinčiųjų bendruomenę nuo pavojaus – tuomet viskas gerai⁹. Taigi, teisingas karas bus tuomet, jeigu juo bus atmokama už patirtą skriaudą (pvz., kai tenka sunaikinti priešų pajėgas, kuris nenori nubausti savo piliečių už netinkamus veiksmus, arba kuris nesutinka atiduoti to, kas buvo neteisėtai paimta). Tačiau karas niekada negali būti vedamas dėl galios ar keršto troškimo, dėl abstrakčios pergalės – tikslas turi būti tvarkos visuomenėje atkūrimas¹⁰. Taigi, kaip ir Ciceronas, Šv. Augustinas matė teisingą karą kaip priemonę pasiekti taiką, taip pat karas buvo vertinamas kaip bausmė ar apšalvymas Dieviškojo plano kontekste¹¹. Šis Šv. Augustino mokymas buvo labai įtakingas ir labai reikalingas. Ir nors tai nebuvo teisinis mokymas, tačiau Bažnyčios teisininkai (Gratianas) jį pritaikė ir kanonų teisėje¹². Taigi, pagrindiniu karų teisingumo ar neteisingumo vertintoju tapo Bažnyčia kaip dvasinis (ir ne tik) autoritetas ir jos mokymo žinovai. Jie tęsė ir doktrinos plėtojimą.

Kitas didysis krikščionybės autoritetas, Šv. Tomas Akviniėtis, šią doktriną susistemino XIII a. garsiajame veikle „Summa Theologiae“. Atsakydamas į klausimą, ar karo vedimas visada yra nuodėmė, Šv. Tomas Akviniėtis pateikė tris reikalavimus, kuriuos turi atitikti teisingas karas (taigi, tada jis nebus nuodėmingas): 1) *auctoritas principii* arba subjekto kriterijus. Jis reiškė, kad karą turi vesti asmuo, turintis tam teisę kaip valdovas (tai buvo svarbu dėl įvairiausių viduramžiais paplitusių asmeninių vendetų, nesutarimų ir pan., kurie ir dėl *recta intentio* (žr. toliau) negalėjo pakliūti į teisingo karo apimtį); 2) *justa causa* – karui reikalinga teisėta priežastis, t. y. pusė, prieš kurią kariaujama, yra vienaip ar kitaip nusikaltusi (tačiau nebūtinai ji pradėjo karą, nusikalsti galima įvairiai). Šio požymio turinyje buvo numatyta ir tai, kad karo gali būti imamasi tik kaip paskutinės priemonės, ir vis dėlto sakoma, kad net pati blogiausia taika yra geresnė už karą, be to, karas neturi būti pradedamas, jeigu jo blogis nusvers tą gėrį, kurį galima pasiekti. Iš šios nuostatos išvedamas ir proporcingumo principas, tačiau jis nebuvo aiškiai išplėtotas. Verta pasakyti, kad *justa causa* kriterijus buvo suprantamas kaip objektyvus ir aiškus dalykas, kurį lengva nustatyti ir įvertinti, ir tai yra teisininko užduotis, todėl teologai jai daug dėmesio neskirdavo¹³; 3) kad karvedys turi *recta intentio* (tinkamą tikslą) arba *animus* – veda karą su tikslu skleisti gėrį ir išsvengti blogio¹⁴ (vėlgi – gėrio skleidimas visiškai neprieštaravo puolamiesiems karams, jeigu jais reikia ištaisyti skriaudą ar nubausti blogį darantį priešą. Dėl šių nuostatų „teisingo karo“ klasikinė doktrina skiriasi nuo šiuolaikinės „teisingo karo“ normos).

9 Neff, S. C., *supra* note 8.

10 Miller, L. H. The Contemporary Significance of the Doctrine of Just War. *World Politics*. 1964, 16(2): 255.

11 Nussbaum, A., *supra* note 6, p. 455.

12 Neff, S. C., *op. cit.*, p. 47.

13 *Ibid.*, p. 51.

14 Nussbaum, A., *supra* note 6, p. 457.

Ilgainiui įvairūs mąstytojai, plėtoję, aiškinę doktriną, sutarė, kad yra ir daugiau principų: *personae*, reiškiantis, kad kariauti gali tik tam „skirti“ asmenys – pavyzdžiui, vaikai dėl natūralių priežasčių ar kleras dėl savo dvasinės paskirties negalėjo lieti kraujo); *res*, kuris reiškia, jog yra tam tikras materialus ar nematerialus objektas, dėl kurio kariaujama (pvz., užgrobeta teritorija arba patirta neteisybė, t. y. vertybė, kuri turi prasmę dėl jos kariauti).

Tačiau kartu kyla klausimas, ar, atsiribojus nuo moralinių-religinių klausimų, ši doktrina dar turėjo kokią nors praktinę prasmę? Neabejotinai. Juk svarbiausi principai: nežudyk, nevok ir kt., galiojo visiems krikščionims. Ir būtent teisingo karo situacija leisdavo jų nesilaikyti: žudyti priešą, savintis jam priklausančią nuosavybę. Vis dėlto, reikia pasakyti, kad krikščionybė žvelgė į karą kaip aiškų ekscesą, aiškią taikos išimtį (skirtingai nei, pvz., islamo pasaulis, – musulmonai kariavo nesibaigiantį karą su „netikėliais“)¹⁵.

„Teisingas karas“ turėjo ir labai romantišką pusę: bene gražiausiai „teisingo karo“ idealus atspindėjo idealus „teisingo karo karys“ – riteris. Riteriai buvo įšventinami bažnytiniais ritualais ir prisiekdavo, kad ginklą kels tik prieš nusidėjėlius ir engėjus bei gins silpnuosius ir skriaudžiamuosius. Jie privalėjo kovoti garbingai, organizavosi į vienuolijos tipo ordinus, taigi, jų karinis ir religinis pasišventimas beveik sutapo. Taip pat buvo populiarus „karinių“ šventųjų kultas (Šv. Mykolo, Šv. Jurgio, Šv. Mauricijaus)¹⁶. Deja, viena buvo įvaizdis, kita – tikrovė. Vienas gražiausių riterystę šlovinančių epų Thomo Malory „Karaliaus Artūro mirtis“ (Le Morte d'Arthur) buvo sukurtas kalėjime, kur kilnūs riteris Malory sėdėjo už ginkluotą užpuolimą, nužudymą ir prievartą prieš moterį¹⁷.

Tačiau teisingo karo doktrina kėlė ir dar vieną didelę ir įdomią problemą: kare (taip pat ir teisingame) visuomet susitinka mažiausiai dvi pusės. Jeigu viena iš jų kariauja teisingą karą, vadinasi, kita kariauja neteisingą? Nes, ypač atsižvelgiant į *justa causa*, o dar labiau – į *animus* arba *recta intentio* kriterijų, abi pusės negali būti teisios ir teisingos. Ir čia glūdi vienas iš nemaloniausių šios doktrinos paradoksų: kokias gali turėti teises, jeigu esi neteisus? Kitaip tariant, ši doktrina taip pat pagrindė ir konflikto šalių nelygiateisiškumą, o karuose nelygiateisiškumas paprastai išvirsta į žudynes, išvaymą į vergiją ir pan. Juolab, šios doktrinos klestėjimo metu niekam nerūpėjo, ar asmuo, dalyvaujantis kovoje, tai daro pats apsisprendamas pasirinkti „netinkamą pusę“, ar, kaip ir dera pagal feodalinius papročius, jis privalėjo atsiliepti į savo lordo kvietimą ir atvesti savo žmones. Taigi, neteisingoje pusėje atsidūrę žmonės buvo laikomi nusikaltėliais *per se*. Tad vienas iš rimčiausių priekaištų šiai doktrinai, išsakytų G. Draperio, ir buvo, kad dėl jos įtakos iki pat XVII a. nesiformavo karo aukų apsaugos teisė¹⁸. Ir nors jau Šv. Augustinas kalbėjo apie jėgos proporcingumą, toks proporcingumas buvo grynai valdovo, vedančio teisingą karą, pasirinkimas. Tiesa, net ir teisingo karo metu kraują lieti vis tiek buvo nuodėmė – tokių nuodėmių atpirkimui kartais po karų buvo organizuojamos milžiniškos apeigos ir netgi šventovių statyba¹⁹.

Vis dėlto, juodų ir baltų karo pusių matymo perspektyva, nors ir aiški teoriškai, negalėjo nekliūti žmonėms, matantiems karo realybę ir tikrąsias šalių motyvacias. Griežtam

15 Neff, S. C., *supra* note 8, p. 50–51.

16 *Ibid.*, p. 49.

17 Sapkowski, A. *Net zolota v serykh gopakh* [There is no Gold in Grey Mountains]. Moskva: AST, 2002, p. 41.

18 Draper, G. The idea of the Just Ware. *The Listener*. August 14, 1958, LX: 222, cituojama pagal Miller, L. H., *supra* note 10, p. 258.

19 Neff, S. C., *op. cit.*, p. 63.

Šv. Augustino ir Šv. Tomo Akviniečio supratimui dėl vienos pusės teismo pradėta ieškoti kompromisų. Vienas iš vėlyviausiųjų šios doktrinos teoretikų, ispanų vienuolis Francisco de Vittoria susidūrė su Ispanijos kolonialistinių karų fenomenu, kai reikėjo įvertinti – ar indėnai, besipriešinantys kolonizatoriams, kai šie nori atimti jų žemes, juos išnaudoja ir žiauriai naikina, kariauja teisingą karą? Taip pat, ilgainiui Europos kontinente nelikus valdovų – nekrikščionių, o valdžiai vis labiau koncentruojantis apie suvereną ir valstybės interesus (o ne asmeninius siekius), vis sunkiau buvo nustatyti teisiąsias puses. Ir čia Vittoria prabilo apie tai, kad gali būti taip, jog nors viena karo pusė ir yra tikrai teisi (kitai tariant – objektyviai teisi, ir objektyviai teisi gali būti tik viena pusė), kita veikia sąžiningai savo neteisumo nežinodama, t. y. kariauja neteisimą karą apsigaudama, nesuprasdama, be piktos valios, taigi, pagal *animus* abi lyg ir teisios. Tai buvo įdomus žingsnis, kita vertus, jis pakirto objektyvistinius doktrinos pagrindus, kaip kad juos ėmė kirsti besikeičianti pasaulio realybė. Vittorios mokymą vystė ir Francisco Suarezas, ir, pasakytina, ne tik religine-filosofine, bet ir teisine dvasia, tačiau jis atmetė abiejų pusių teisumą kaip absurda, nors susidūręs su tokiomis problemomis, kaip, ką daryti, kai neteisus nugali teisų, arba teisingumo abejonės, išsamių atsakymų nepateikė²⁰. Verta paminėti, kad visi krikščioniškieji doktrinos plėtojai teisingo karo kontekste matė labai aiškų Katalikų bažnyčios vaidmenį – kaip sprendėjos, kaip vertintojos, kaip patarimo davėjos, kada karas teisingas, kada – ne. Vittoria net teigė, kad popiežius turėtų būti visų valdovų arbitras²¹.

Teisės elementą doktrinoje bandė sustiprinti teisininkas, tituluojamas „tarptautinės teisės tėvu“, Hugo Grotius, taip pat jo pasekėjas Christianas Wolfas. Tačiau šie mokslininkai į teisę jau žvelgė pro ateinančio teisinio pozityvizmo prizmę, ir nors abu buvo stipriai paveikti prigimtinės teisės, tačiau jos įrodymų jie ieškojo valstybių veikloje ir karo teisingumą jau buvo linkę kreipti link jo teisėtumo, karo kaip pozityviosios teisės pabrėžimo²² bei atitikties formaliems reikalavimams, t. y. tinkamo subjekto, tinkamo paskelbimo ir pan., kas netrukus tapo dominuojančia kryptimi. Hugo Grotius svarbus ir tuo, kad jis sukūrė „karo būklės“ sampratą, t. y. karo, kaip skirtingo teisinio režimo nuo taikos sampratą, kuri netrukus tarptautinėje teisėje labai prigijo. Pati „karo būklės“ sąvoka, žinoma, smarkiai modifikuota, vartojama iki šiol. Beje, Grotiaus požiūriu, *justa causa* buvo svarbus kriterijus, siekiant nustatyti neutralių valstybių elgesį. Jo manymu, neutralios valstybės privalėjo neteikti pagalbos neteisėjusiai konflikto pusei ir netrukdyti teisingajai²³.

2. Doktrinos įtaka Naujaisiais amžiais

Absoliutizmas, paremtas ir Jeano Bodino suvereniteto teorija, Švietimo epocha, pranašavusi žmogaus teises, ir vėlesnis revoliucijų amžius smarkiai pakenkė krikščioniškai teisingo karo doktrinai. Pirmiausia, absoliutizmas į pirmą vietą kėlė valdovo ir valstybės interesus,

20 Nussbaum, A., *supra* note 6, p. 462.

21 *Ibid.*, p. 459–460.

22 Miller, L. H., *supra* note 10, p. 256.

23 *Ibid.*

Bažnyčia buvo nebe paraleli galybė, kuri sodindavo į sostus arba šalindavo iš jų karalius, o labiau valstybės pagalbininkė. Antra, po Vestfalijos taikos besiformuojanti tarptautinė valstybių bendruomenė į tarptautinį gyvenimą žvelgė kaip į interesų konkurenciją. Galiausiai garsiąja Prūsijos generolo Carlo von Clausewitzo fraze, kad „karas – tai tik politikos tęsimas kitomis priemonėmis“²⁴, nuo karo buvo nuplėšta bet kokia šventumo ar ypatingumo šlovė. Tai lėmė karo kaip tarptautinių santykių instrumento „normalizavimą“ arba, kitaip tariant, iš „eksceso“, koks jis buvo „teisingo karo“ doktrinos epochoje, pavertimą įprastiniu politikos įrankiu. Tuo tarpu Švietimo epocha, ir pirmiausia Jeanas Jaques‘as Russeau, išskėlė mintį, kad žmonės kare tampa priešais dėl valstybių interesų, todėl juos galima žudyti tik kol jie atlieka savo funkciją kaip kariai, o sudėjęs ginklus niekas neturi teisės atimti jų gyvybės²⁵ (ir taip sudarė vis palankesnes sąlygas karo belaisvio ir apskritai karo aukos sampratos atsiradimui, neapribojant jos vien tik viduramžių „naudingais“ karo belaisviais – riteriais, ir tais, kurie gali išsipirkti laisvę). Pagaliau, Didžioji Prancūzijos revoliucija ir vėlesnis amžius žmogaus teisės pamažu įtvirtino, kartu pakeisdamas ir kariuomenių formavimo principus (nebe feodalinė priklausomybė, o mobilizacija ar pilietinė savanorystė ginti valstybę).

Taigi, karo teisingumo vertinimai politiniame kontekste pasikeitė į formalų karo teisėtumą²⁶ (bene pagrindiniu klausimu tapo karo deklaravimas kaip situacijos pasikeitimas į „karo būklę“). Visgi iš klasikinės doktrinos karo režimui liko svarbus *auctoritas* kriterijus – mat karas arba karo būklė galėjo rasti tik tarp suverenių valstybių (išimtiniais atvejais – pripažintų sukilėlių (angl. *belligerents*) sukilimų kontekstuose (pvz., kaip JAV pilietinis karas XIX a. viduryje), *personae* kriterijus evoliucionavo į kombatanto sąvoką (ją netrukus aptarsime iš „teisingo karo“ evoliucijos perspektyvos), ir, žinoma, *res*, tapęs svarbiausiu klausimu, atmetant, nors ir nepamirštant, *justa causa* ir *animus* kaip mažai reikšmingų.

Norėčiau trumpam stabtelėti prie kombatanto, arba teisėto karo veiksmų dalyvio, sąvokos, kurioje, mano manymu, teisingo karo doktrina paliko labai aiškų pėdsaką. Kaip žinoma, kombatantas yra tas asmuo, kuris karo metu turi teisę naudoti ginkluotą jėgą ir iki tam tikros ribos (tokios kaip karo nusikaltimai) nebūti už ją asmeniškai atsakingas. Kaip jau kalbėta, klasikinės doktrinos egzistavimo laikais karo dalyviai buvo nelygiateisiai, priklausomai nuo to, teisingai ar neteisingai pusei priklausė. Kombatanto sąvoka, rodytūsi, kaip tik yra priešingybė: visi karo dalyviai tapo lygiateisiai, ir vis dėlto – ne visai taip. Kaip vėlgi žinoma, ne kiekvienas, naudojantis ginkluotą jėgą, yra kombatantas. Tam, kaip bebūtų įdomu, irgi galima pritaikyti pirmiausia *auctoritas* kriterijų: t. y. kombatantas turi būti įgaliosas politinės valdžios, kuri dalyvauja kare, ir tai yra vienas iš svarbiausių požymių iki dabar²⁷), *personae* kriterijų – kombatantais automatiškai laikomi, pavyzdžiui, valstybių ginkluotųjų

24 von Clausewitz, C. *On War*. Graham, J. J. (trans.). New and revised edition with introduction and notes by F. N. Maude, in Three Volumes. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & C., 1918. Vol. 1, Book 1, Chapter 1, para. 24 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <<http://www.clausewitz.com/readings/OnWar1873/BK1ch01.html>>.

25 Rousseau, J. J. *Social Contract & Discourses*. New York: E. P. Dutton & Co., 1913, paras. 10–11 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <www.bartleby.com/168/104.html>.

26 Neff, S. C., *supra* note 8, p. 103.

27 del Mar, C. The Requirement of ‘Belonging’ under International Humanitarian Law. *The European Journal of International Law*. 2010, 21(1): 105–124.

pajėgų nariai²⁸, bet, pavyzdžiui, pagal vaikų teisių apsaugos sutartis draudžiama į karines pajėgas verbuoti jaunesnius nei 15 metų vaikus, o 2000 m. Vaiko teisių apsaugos konvencija buvo papildyta papildomu fakultatyviniu protokolu dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose, daugeliu atvejų amžiaus ribą pakeliant iki 18 metų²⁹. Taip pat, kas labai svarbu, kombatanto statuso suteikimas glaudžiai susijęs ir su jo prisiimamais įsipareigojimais, t. y. jis suteikiamas tik tiems asmenims, kurie laikosi karo įstatymų ir papročių³⁰. Kitaip tariant, kombatanto statusas yra nelyginant atlygis už tai, kad asmuo laikosi tam tikrų taisyklių, t. y. jeigu jis kariauja „teisingai“, tai jis bus laikomas „teisingu kariu“. Jeigu ne – jis gali būti baudžiamas ir už patį ginkluotos jėgos panaudojimo faktą (ypač jeigu neturi *auctoritas* palaiminimo). Vien prisiminus, kokios batalijos vyko dėl JAV vadovaujamos koalicijos Afganistane sulaukytų kovotojų statuso, jų teisimo galimybių ir pan.,³¹ labai aiškiai matyti, kad ten kilęs vienas iš svarbiausių klausimų buvo, kodėl turime gerbti/sudaryti normalias sąlygas tiems, kurie yra neteisūs puldami mus įvairiais negarbingais metodais? Beje, garbės (arba garbingos kovos) principo klausimas – taip pat susijęs su „teisingu karu“. Juk „teisingo kario“ – t. y. riterio, elgesys privalėjo būti garbingas. Kaip žinoma, jis negalėjo kelti rankos prieš silpnesnę, prieš moterį ar vaikus, ir netgi elgesys su priešu turėjo būti garbingas – nepulti iš pasalų, nenaudoti nuodų, net ir nugalėjus – nežudyti ir pan. Būtent tai, ką mes teisingu elgesiu suprantame iki šiol, pavyzdžiui, sporte vartodami terminus „kovėsi garbingai“ ir „kovėsi negarbingai“. Šiais laikais prie negarbingos kovos karuose mes pirmiausia priskiriame terorizmą – kai priešininkas žudo žmones, kurie mažai ką turi bendro su tikrąja ginkluota jėga, taip nuteikdamas sprendimų priėmėjus dėl kovos beviltiškumo, ar pan. Ir, atitinkamai, tai yra vienas iš pagrindų jiems netaikyti kombatanto statuso.

3. „Teisingo karo“ doktrina modernių ideologijų sankirtose

Įdomu, kad „teisingo karo“ klausimas buvo nesvetimas ir sovietinei ideologijai bei sovietinei teisei. V. Leninas, pagrindinis bolševikų, sukūrusių SSRS, ideologas, pasiremdamas ekonominių klasių kovos teorija, skirstė, kad yra trys karų rūšys: 1) tarp imperialistinių valstybių; 2) nacionaliniai revoliuciniai karai prieš imperialistus ir, atitinkamai, kontrrevoliuciniai karai; 3) kolonijų užkariavimo ar išlaikymo karai³². Pagal šią klasifikaciją, tik antrosios karų rūšies pirmas variantas buvo teisingas, ją pozicionuojant kaip liaudies karus, kaip

28 Žr. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1909, 43 str. 2 d.

29 1989 m. Vaiko teisių konvencijos 2000 m. Fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 126-5734.

30 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1909, 44–45 str.

31 Žr., pvz., Goldman, R. K.; Tittlemore, B. D. Unprivileged Combatants and the Hostilities in Afghanistan: Their Status and Rights Under International Humanitarian and Human Rights Law. *The American Society of International Law, Task Force on Terrorism*. December 2002 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-06]. <<http://www.pegc.us/archive/Journals/goldman.pdf>> arba *Military Law Review*. 2005, 186; Baldrate, B. C. The Supreme Court's Role in Defining the Jurisdiction of Military Tribunals: A Study, Critique, & Proposal for *Hamdan v. Rumsfeld*. *Military Law Review*. 2005, 186: 1–116.

32 Miller, L. H., *supra* note 10, p. 268.

karus, kuriuose pavergtos klasės kovoja su engėjais. Be to, karo metu (ypač pilietinio) Leninas atmetė teisę, pabrėždamas, kad ji „būtinai turi iškelti prievartą aukščiau teisės“. Net ir vertindamas karus, susijusius su „tėvynės gynyba“, jis teigė, kad reikia vertinti, ar toks karas yra pažangus, tenkinantis demokratijos arba proletariato interesus, taigi, šia prasme teisėtas, teisingas ir pan. Negana to, Leninas, kaip ir jo pirmtakai Marksas ir Engelsas, karą matė kaip aiškią priemonę skleisti socializmui, ir būtent šios sklaidos pagrindu karą laikė teisingu įrankiu tol, kol socializmas nugalės visame pasaulyje³³. Kitaip tariant, kaip krikščioniškoji doktrina vertino karą „pačios savaime“ terpėje, lygiai taip pat Leninas „teisingo karo“ sampratą pajungė savo platesnės ideologinės doktrinos tarnystei. Tačiau įdomu tai, kad 3-iajame dešimtmetyje galutinai sužlugus bolševizmo eksportui iš Rusijos į kitas valstybes ir Lenino įpėdiniui Stalinui pasirinkus „socializmo statybą vienoje šalyje“, Lenino mokymas buvo permąstytas, o gal tiksliau – maskuotas ir net SSRS ėmė gręžtis į tarptautinės teisės (pradžioje sovietų visiškai atmetamos kaip „buržuazinių imperialistų“ kūrinio) taisykles. Vienas iš įdomiausių tokio „permąstymo“ pavyzdžių – 1933 m. sovietų užsienio reikalų komisaro M. Litvinovo inicijuotas agresijos apibrėžimas Londono konvencijoje (pasirašyta tarp SSRS ir jos valstybių kaimynių, įskaitant Lietuvą)³⁴, kuris kaip agresiją numatė įvairius faktinius ginkluotos jėgos panaudojimo būdus prieš kitą valstybę, įskaitant ir komunistų mėgstamą praktiką – paramą įvairiems draugiškiems „išsivadavimo“ judėjimams, kuriuos paremiant (ar kuriems „pakvietus“) buvo okupuojamos valstybės. Jau po Antrojo pasaulinio karo N. Chruščiovas pabrėžė „taikaus sambūvio“ idėją, paremtą tuo, kad valstybės su skirtingomis politinėmis socialinėmis sistemomis gali sugyventi taikiai, atmesdamas permanentinio „socialistinio bloko“ su „kapitalistiniu bloku“ karo idėją (ir netgi ne tik su kapitalistiniu bloku – juk tuo metu smarkiai komplikavosi SSRS santykiai su Kinija) ir atitinkamai koreguodami tradicinę Markso ir Lenino teoriją, prieidami iki teiginių, kad net ir komunistinės valstybės (konkrečiu atveju – Kinijos) vedamas karas nebūtų teisingas *per se* (t. y. vien todėl, kad jis vykdomas komunistinės valstybės prieš kapitalistines)³⁵. Kita vertus, Lietuvoje dar gerai prisimename, kai paskutinė didelė SSRS vykdyta invazija į Afganistaną 1980 m. buvo vadinama „internacionaline pagalba“, pagal tradicinį socializmo eksporto supratimą, kaip ir įvairios kitos „broliškos pagalbos“ kitiems režimams formos.

Įdomu, kad XX a. „teisingo karo“ problemos be dėmesio nepaliko ir krikščioniškosios pakraipos mąstytojai. Ir vienas iš įdomiausių jų svarstomų klausimų buvo šios doktrinos vertinimas „abipusio susinaikinimo“ strateginės tarptautinių santykių doktrinos kontekste. Jų nuomone, branduolinių ginklų atsiradimas tradicinę „teisingo karo“ doktriną padarė beprasme, kadangi šie ginklai ir jų tikėtinas panaudojimas, nesvarbu, kokiomis aplinkybėmis ir kas teisus, leis karą, kuriame bus neįmanomi jokie proporcingumai, ir niekas neturės pasirinkimo, nes paveikti bus visi. Todėl atsakas į branduolinę grėsmę gali būti tik vienas – pacifizmas. Kitų mąstytojų požiūriu, doktriną būtų galima taikyti nebent nebranduoliniams karams, ir čia krikščioniškųjų pažiūrų besilaikantys mąstytojai kritikavo dabartinę griežto

33 V. I. Lenin o marksistskom ponimaniū voiny. Iš Lenin, V. I. *Polnoe sobranie sochinenii* [The Complete Set of Works]. T. 30, s. 69–74 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-06]. <<http://libelli.ru/works/30-3.html>>.

34 London Conventions for the Definition of Aggression, 1933, 147 L.N.T.S. 67.

35 Miller, L. H., *supra* note 10, p. 273.

jėgos panaudojimo ribojimo situaciją kaip neatitinkančią realijų, kai imantis aktyvių veiksmų būtų galima išvengti blogio³⁶.

4. „Teisingo karo“ doktrina, šiuolaikinė tarptautinė teisė ir kiti požiūriai

XX a. pirmoje pusėje, subyrėjus „jėgų balanso“ sistemai, pasirodžius pirmiems tarptautiniams bandymams riboti ir kontroliuoti ginkluotos jėgos panaudojimą (Tautų Lygos statutas 1919 m., Briano Kellogo paktas 1928 m.), galiausiai – 1945 m. su Jungtinių Tautų Chartija užfiksavus šiuolaikinės tarptautinės teisės principus, karas vėl tapo nemalonia išimtimi, šįsyk – jau ir teisine. Nemažai tyrinėtojų tokia pokytyje buvo linkę įžvelgti sugrįžimą prie „teisingo karo“ doktrinos, tik tai jau aiškiaje pozityviosios teisės kontekste. Ir nors naujasis reiškinytis buvo pavadintas *jus contra bellum*, ir neturėjo nieko bendro nei su dieviškąja, nei su prigimtaine teise, tačiau, vertinant sisteminiu požiūriu, panašumai buvo akivaizdūs. Nuo 1945 m. tarptautinėje teisėje buvo aiškiai nustatyta, kad taika – pagrindinė tarptautinių santykių būseną (kaip ir krikščioniškoje doktrinoje). Tai byloja ir JT Chartijos preambulė, ir 1, ir 2 straipsniai, kuriuose nuolat akcentuojama taika. Ginkluotos jėgos panaudojimas – ne tik išimtis, bet ir griežtai ribota išimtis (51 straipsnis, 42 straipsnis). Tik laikantis šios išimties kriterijų ginkluotos jėgos panaudojimas yra teisėtas (teisingas), tad šių išimčių turinį galima drąsiai vadinti moderniąja *justa causa*. Atrodo, galime surasti ir *recta intentio* arba *animus* atspindį: pvz., jeigu jėga naudojama Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos sprendimu, ji naudojama aiškiu tikslu: atkurti taiką ir saugumą (JT Chartijos VII skyrius), jeigu jėga naudojama saviginos atveju – ji naudojama apsiginti (51 str.). Be to, tarptautinėje paprotinėje teisėje lieka ir proporcingumo reikalavimas: naudojama jėga proporcinga agresoriaus jėgai³⁷. Negana to, ilgainiui sukūrus ir išplėtojus agresijos sąvoką, atsirado aiškus supratimas, kad agresorius (t. y. pirmas panaudojęs ginkluotą jėgą, išskyrus minėtus išimčių atvejus) yra ne tik visada neteisus, pažeidėjas *prima facie*, kuriam gresia atsakomybė, bet taip pat agresijos sukuriama situacija yra neteisėta *ab initio* (t. y. agresorius neįgyja jokių teisių į agresijos rezultatus³⁸), o kiti tarptautinės bendruomenės dalyviai ne tik negali padėti agresoriui, bet ir privalo teikti pagalbą kovojantiems su juo. Juk čia būtent tai, ką kalbėjo H. Grotius apie neteisingo karo pasekmes jo vedėjui.

Ir vis dėlto, yra nuomonių, kad dabartinis griežtai „gynybinis“ ginkluotos jėgos reguliavimas, atmetantis vieną iš svarbiausių „teisingo karo“ doktrinos elementų, t. y. žvelgimą į karą kaip priemonę atkurti teisingumą ir tvarką, yra netobulas. Juk šis reguliavimas iš esmės draudžia bei smerkia ir teisingas intervencijas, kurias dabar vadintume „humanitarinėmis“, ir prevencinį ginkluotos jėgos naudojimą siekiant išvengti netrukus kiliančios žalos/grėsmės. Jo netobulumas dar labiau išryškėja politiniame kontekste, kai Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos veikimas net ir akivaizdžiose reakcijos reikalingose situacijose gali būti

36 Miller, L. H., *supra* note 10, p. 277–280.

37 Military and Paramilitary Activities (Nicaragua/United States of America) Merits. J. 27.6.1986, I.C.J. Reports 1986, p. 94.

38 UN GA Res. 3314 (XXIX), 1974.

paralyžiuojamas didžiųjų valstybių veto. Tad nieko keisto, kad svarstymai, jog teisingo karo doktrina nepraranda savo aktualumo ir gali būti naudinga, pasirodo ir šiais laikais. Šią diskusiją inicijuoja ne teisininkai, o filosofai. Pavyzdžiui, A. Buchananas siūlo grįžti prie teisingo karo supratimo, atsižvelgdamas į ribotas jėgos panaudojimo galimybes tarptautinėje teisėje, ir analizuoja du atvejus, kai jėgos panaudojimą būtų galima pagrįsti teisingo karo doktrina: tai prevencinė savigny ir prievartinė demokratizacija (darant prielaidą, kad diktatoriai neleidžia savo tautoms demokratizuotis, kai jos to siekia)³⁹. Tiesa, šio filosofo ir jo kolegų nuomone, tokiam žingsniui būtų reikalingas tam tikras teisingo karo doktrinos institucionalizavimas (kaip kad yra institucionalizuota dabartinė jėgos naudojimo išimčių struktūra), kuris leistų ne tik kontroliuoti, kaip pradedama naudoti jėga, bet taip pat ir skirtų dėmesio pokonfliktiniam, atkuriamajam laikotarpiui ir pan. Kitiems autoriams bene labiausiai kliūva, kad dabartinės jėgos nenaudojimo išimtys nenumato galimybės jos panaudoti žmogaus teisių ir laisvių apsaugai, arba, kitaip tariant, humanitarinei intervencijai (nors aptariamai atvejai gerokai platesni nei tiesiog humanitarinė intervencija), ir jie analizuoja, kiek tai būtų galima pagrįsti „teisingo karo“ doktrina⁴⁰. Žinoma, tokie svarstymai lieka už teisinės analizės ribų, kadangi jų įgyvendinimui reiktų vienu ar kitu būdu keisti tarptautinę teisę, kas yra labai sunkiai įmanoma. Kita vertus, menkinti jų svarbos irgi neverta: neabejotinai, tokios intelektualinės diskusijos brėžia gaires, svarsto galimybes, kur gali pasukti valstybių politika, pateikia jai idėjų, o kartu su nauja valstybių praktika juda ir tarptautinė teisė, kurios vienos iš pagrindinių kūrėjų vis tiek išlieka valstybės. Ir, pavyzdžiui, valstybės tikrai vis lanksčiau praktikoje traktuoja savigny reikalavimus, nevengdamos pareikšti, kad savigny paprotinis reguliavimas yra platesnis, nei numato JT Chartijos 51 straipsnis. Tereikia prisiminti nemažai pastarųjų poros dešimtmečių jėgos panaudojimo atvejų: Kosovo krizė 1999 m. (humanitarinė intervencija), Al Qaeda teroristinė ataka prieš JAV 2001 m. rugsėjo 11 d., dėl kurios pradedama operacija Afganistane (išplėstinė savigny bent jau tuo požiūriu, kad Afganistanui buvo priskirtas nevalstybinio subjekto atliktas veiksmas ir kad pats JAV užpuolimas, atliktas nevalstybinio subjekto, buvo traktuojamas kaip pagrindas savigny prieš valstybę), įvairūs pasienio reidai, kai viena valstybė įsiveržia į kitą, siekdama nutraukti nevalstybinių subjektų vykdomus užpuolimus (Izraelis-Libanas 2006 m., Turkija-Irakas 2010 m. ir pan.). Jie kelia klausimų, kiek pasikeitusi padėtis pasaulyje atitinka tarptautinės teisės normas, reglamentuojančias jėgos nenaudojimo išimtis⁴¹.

Išvados

„Teisingo karo“ („Bellum justum“) religinė-filosofinė doktrina, suformuota krikščioniškosios religinės-filosofinės, vėliau – teisinės tradicijos (Šv. Augustinas, Šv. Tomas Akvi-

39 Buchanan, A., *supra* note 3, p. 2–38.

40 Luban, D. Just War and Human Rights. *Philosophy & Public Affairs*. 1980, 9(2): 160–181.

41 Plačiau dėl šios problemos žr., pvz., Trapp, K. N. Back to Basics: Necessity, Proportionality, and the Right of Self-Defence Against Non-State Terrorist Actors. *International and Comparative Law Quarterly*. 2007, 56: 141–156; Ruys, T. Quo Vadit Jus as Bellum: A Legal Analysis of Turkey's Military Operations against the PKK in Northern Iraq. *Melburn Journal of International Law*. 2008, 9: 334–363.

nietis, de Vittoria, Suarez), karą traktavo kaip išimtinę situaciją, jam pagrįsti reikalinga aibė argumentų, iš kurių bene svarbiausi – tinkamas subjektas (*auktoritas*), teisinga priežastis (*justa causa*) ir tinkamas ketinimas karą naudoti kaip teisingumo, o ne kaip keršto ar šlovės siekimo formą (*recta intentio / animus*). Ir nors doktrina niekada nebuvo iki galo priimta kaip teisės šaltinis, nors jos svarba nunyko Naujaisiais laikais, akivaizdūs doktrinos pėdsakai pastebimi ir moderniajame pasaulyje. Viena vertus, tam tikru požiūriu dabartinė tarptautinė teisė yra grįžusi prie „teisingų karų“ atmainos (per ginkluotos jėgos naudojimo išimčių reguliavimą), kita vertus, atskirose teisės šakose (pvz., tarptautinėje humanitarinėje teisėje) išlieka institutai (pvz., komatanto), kuriuose aiškiai matyti šios doktrinos atspindžiai. Nėgana to, doktrina ir jos teiginiai diskutuojami, analizuojami ir taikomi šių dienų situacijoms. Ir nors šiuaikininė tarptautinė teisė palanki tik daliai „teisingo karo“ doktrinos, tačiau pasaulyje kylančios įvairios ginčytinos situacijos, susijusios su ginkluotos jėgos panaudojimu ir ypač valstybių praktika šioje srityje neleidžia užmiršti šios doktrinos intelektualinio kultūrinio potencialo.

Literatūra

- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1906.
- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1909.
- 1989 m. Vaiko teisių konvencijos 2000 m. Fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 126-5734.
- Baldrate, B. C. The Supreme Court's Role in Defining the Jurisdiction of Military Tribunals: A Study, Critique, & Proposal for *Hamdan v. Rumsfeld*. *Military Law Review*. 2005, 186: 1–116.
- Buchanan, A. Institutionalizing the Just War. *Philosophy & Public Affairs*. 2006, 34(1): 2–38.
- del Mar, C. The Requirement of 'Belonging' under International Humanitarian Law. *The European Journal of International Law*. 2010, 21(1): 105–124.
- Draper, G. The idea of the Just War. *The Listener*. August 14, 1958, LX.
- Goldman, R. K.; Tittlemore, B. D. Unprivileged Combatants and the Hostilities in Afghanistan: Their Status and Rights Under International Humanitarian and Human Rights Law. *The American Society of International Law, Task Force on Terrorism*. December 2002 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-06]. <<http://www.pegc.us/archive/Journals/goldman.pdf>> arba *Military Law Review*. 2005, 186.
- Jungtinių Tautų Chartija. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 15-557.
- London Conventions for the Definition of Aggression, 1933, 147 L.N.T.S. 67.
- Luban, D. Just War and Human Rights. *Philosophy & Public Affairs*. 1980, 9(2): 160–181.
- Military and Paramilitary Activities (Nicaragua/United States of America) Merits. J. 27.6.1986, I.C.J. Reports 1986.
- Miller, L. H. The Contemporary Significance of the Doctrine of Just War. *World Politics*. 1964, 16(2).

- Neff, S. C. *War and the Law of Nations: a General History*. Cambridge University Press, 2005.
- Nussbaum, A. Just War: A Legal Concept? *Michigan Law Review*. 1943, 42(3): 454–455.
- Obama, B. H. Nobel Lecture [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2009/obama-lecture_en.html>.
- Peri, Y. Is Attacking Iran “a Just War”? [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <http://www.huffingtonpost.com/yoram-peri/is-attacking-iran-a-just-_b_1313647.html>; <<http://www.thepublicdiscourse.com/2012/03/4901>>.
- Rousseau, J. J. *Social Contract & Discourses*. New York: E. P. Dutton & Co., 1913 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <www.bartleby.com/168/104.html>.
- Ruys, T. Quo Vadit Jus as Bellum: A Legal Analysis of Turkey’s Military Operations against the PKK in Northern Iraq. *Melburn Journal of International Law*. 2008, 9: 334–363.
- Sapkovski, A. *Net zolota v serykh gopakh* [There is no Gold in Grey Mountains]. Moskva: AST, 2002.
- Trapp, K. N. Back to Basics: Necessity, Proportionality, and the Right of Self-Defence Against Non-State Terrorist Actors. *International and Comparative Law Quarterly*. 2007, 56: 141–156.
- UN GA Res. 3314 (XXIX), 1974.
- V. I. Lenin o marksistskom ponimanii voyny. Iš Lenin, V. I. *Polnoe sobranie sochinenii* [The Complete Set of Works]. T. 30 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-06]. <<http://libelli.ru/works/30-3.html>>.
- von Clausewitz, C. *On War*. Graham, J. J. (trans.). New and revised edition with introduction and notes by F. N. Maude, in Three Volumes. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & C., 1918 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <<http://www.clausewitz.com/readings/OnWar1873/BK1ch01.html>>.
- Yraceburn, M. Applying the ‘just war’ test to possible US conflict with Iran [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-01]. <<http://www.bakersfield.com/opinion/community/x2052758786/Applying-the-just-war-test-to-possible-US-conflict-with-Iran>>.

“JUST WAR” DOCTRINE AND ITS REFLECTIONS IN OUR TIMES

Justinas Žilinskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The present article discusses a well-known religious philosophical and partially legal doctrine of the “Just war”, developed in the Christian tradition by St. Augustine, St. Tomas Aquinas, Francisco de Vittoria, Francisco Suarez, Hugo Grotius and many other thinkers. The main thesis of the doctrine is that war will be just only if it corresponds to certain criteria, such as *autoritas principii* (waged by the sovereign), *justa causa* (on just aim) and with *recta intentio* (animus) or the aim and will to wage war in order to restore justice and not because of personal hate, revenge, lust for glory, etc. However, the impact of the doctrine was not limited by the Middle Ages and the Christian philosophic discourse.*

*This doctrine shaped both emerging international law and international humanitarian law in one or another way. Even though it did not survive intact through the changing reality of the world, it is not so hard to trace the reflections of this doctrine even in contemporary international law. For example, while evaluating the armed conflict we still use the *autoritas principii* principle (armed conflicts may be fought only by defined subjects such as states or militarily - politically organised dissidents), moreover, when we are dealing with the concept of combatancy, the same principle applies in establishing whether a person is a legal fighter in the conflict or not, because his status directly stems from his belonging to the party of the conflict. With its strictly limited possibilities to use force, the contemporary *jus contra bellum* also somewhat resembles the doctrine, not only in the sense of *justa causa* (such as a possibility of unilateral use of force by the state only in self-defence) but also in *recta intentio* (e.g. the United Nations Security Council may order the use of force only with the intention to re-establish peace).*

Therefore, even though the doctrine is the product of the Middle Ages thought, it is not forgotten in our days. The possible military strike against Iran in order to stop it from developing nuclear weapon is already discussed in the light of this doctrine. Moreover, authors (though mainly not lawyers) discussing inadequacies of current international legal framework for the use of force (e.g. the need for humanitarian intervention) find their inspiration in the doctrine.

Keywords: war, armed conflict, “just war” doctrine, self-defence, Charter of the United Nations.

Justinas Žilinskas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė humanitarinė teisė, naujieji ginkluotieji konfliktai, Tarptautinis baudžiamasis teismas.

Justinas Žilinskas, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of International and European Union Law, Professor. Research interests: international humanitarian law, modern armed conflicts, International Criminal Court.